

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МОВА І СУЧАСНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

(ДО 180-річчя З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ О. О. ПОТЕБНІ)

*Матеріали науково-практичної конференції,
м. Київ, МАУП, 22 травня 2015 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2015

Редакційна колегія:

І. П. Бідзюра (голова), д-р політ. наук, проф.;
Ю. О. Мєлков, д-р філос. наук;
Т. В. Нич, канд. філос. наук, доц.;
Н. Д. Пальм, канд. філос. наук, доц.

Відповідальний за випуск: *Мєлков Ю. О.*

Матеріали науково-практичної конференції “Мова і сучасний культурний простір (До 180-річчя з дня народження О. О. Потебні)” – 22 трав. 2015 р. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2015. — 68 с.

У пропонованому збірнику подано статті науково-практичної конференції, присвяченої 180-річчю з дня народження О. О. Потебні, у яких розглянуто життєвий і творчий шлях відомого вченого.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2015

© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2015

ЗМІСТ

Дмитрулін Н. Ю.

“...Я вижжу помочи, на которых вела меня судьба...”

(о жизни и творческом пути А. А. Потебни) 4

Мелков Ю. А.

Многомерность языкового пространства и пролиферация культурных идентичностей: от национализма к интернационализму..... 7

Нич Т. В.

Мова як об’єктивація та перспектива свідомості у філософській концепції

О. О. Потебні 15

Бисенбаев Ф. К.

Проблемы сознания в контексте философии языка А. А. Потебни..... 18

Проскулікова Л. Н.

Міфологічні студії О. Потебні в контексті західноєвропейської філософії міфу 25

Олійник В. В.

Мовознавча спадщина О. О. Потебні: сучасне осмислення 28

Шпильківська І. О.

Проблема двомовності: від Потебні до сьогодення 32

Єрескова Т. В.

Мова як маркер національної ідентичності у сучасному соціумі 35

Чиркова О. А.

Мова як чинник утворення нації..... 39

Попов В. Ж.

Спілкування мешканців українських міст з представниками іноземних армій

у 1918–1920 рр...... 43

Пальм Н. Д.

Духовність українського суспільства: історія, проблеми та перспективи..... 48

Пустовит А. В.

Звуковой пейзаж в стихотворении Артюра Рембо “Офелия” 52

Бондаренко Н. О.

Роль сім’ї у формуванні соціальної ідентичності та мовної культурної

пам’яті особистості. 56

МІФОЛОГІЧНІ ШТУДІЇ О. ПОТЕБНІ В КОНТЕКСТІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ МІФУ

Серед багатой, насиченої глибокими творчими відкриттями спадщини Олександра Потебні окрему цінність та інтерес становлять міфологічні дослідження мислителя. Це не випадково, адже саме з його роботами пов'язують фахівці початок вітчизняної традиції *філософського осмислення міфу*. Блискучий знавець етнографічного матеріалу, слов'янських обрядів, вірувань, традицій та міфообразів народної поезії, Потебня створює парадигмальну узагальнюючу працю “Слово і міф”, яка містить чимало ідей та інтуїцій щодо сутності міфомислення, котрі значно випереджають свій час.

Треба зазначити, що плідне заглиблення у проблему міфічного мислення як за часів О. Потебні, так навіть і пізніше гальмувалося, перш за все, певною пресуппозицією: найбільш поширеним шляхом пошуків сутності міфології було визначення міфічного через протиставлення його розумному, логічному, раціональному тобто, так звана “негативна дефініція”, що ставить за мету передусім обмежити цікаве для нас явище, відокремити його від інших класів феноменів. Але така дефініція за необхідністю потребує наступного кроку — позитивного визначення: саме його відсутність не дає змоги нам схопити сутність міфології в її розвитку. Чи дійсно міф і розум роз'єднує настільки радикальна дистанція?

“Міфічне мислення на певному ступені розвитку є єдино можливим, необхідним та розумним” [2, 260], — так відповідає на це питання О. Потебня і, таким чином, виходить за межі і стає “по той бік” бінарної опозиції “міф – розум”. Більше того, він принципово трактує міф як своєрідний пізнавальний акт: “... для думки, що створює міфічний образ, цей образ слугує, безумовно, найкращою єдино можливою на даний час відповіддю на важливе питання. Кожний акт міфічний є разом з тим актом пізнання” [Там само, 483].

Можна стверджувати, що міфологічні розвідки О. Потебні містять певні філософські прозріння, що їх креативний потенціал повністю буде розгорнутий та обґрунтований вже в ідеях філософів наступного, ХХ ст. Так, зокрема, сучасна дослідниця Т. Ліпатова вважає, що деякі з цих прозрінь співпадають з ідеями Е. Касірера, славнозвісного творця філософії “символічних форм”, серед яких такі форми, як “мова” і “міф” посідають чільне

місце. Якщо ми припустимо абсолютну різнорідність власної логіки та логіки первісного мислення, повну їх протилежність одне одному, то навряд чи ми зможемо пояснити причини цього контрасту, — слушно зауважує Е. Кассіер у книзі “Нарис про людину” у розділі “Міф і релігія”, який є своєрідним компендіумом західних теорій міфу [1, 533, 534]. У роботі “Міф про державу” Е. Кассіер рішуче наполягає: ті, хто мають справу з дослідженням міфів, не можуть робити вигляд, що ця проблема не має відношення до світу сучасної людини, адже певна міфотворчість є рисою, глибинно притаманною людській свідомості будь-якої доби. Стосовно ідеї про вічну перманентну присутність міфології в свідомості людства дослідники поступово приходять до консенсусу тільки в ХХ ст. Однак завдяки потужній методології розуміння міфу ця ідея вже була очевидною для О. Потебні: “Міфологія є й зараз, як в часи Гомера, — стверджує він, — але ми її не помічаємо, оскільки живемо в її тіні” [2, 252].

Досить цікавим та плідним, на нашу думку, може видатись і пошук певних паралелей та взаємовідлунь між міфологічними штудіями Потебні та філософією міфології Ф. Шеллінга, який, поза сумнівом, заклав наріжне каміння майбутніх рефлексій над міфом для всієї західноєвропейської традиції. Цікаво, що хоча для Потебні висхідним пунктом його розмислів слугувала лінгвістика, а для Шеллінга — власна система “філософії тотожності”, їхні тлумачення сутності міфічного мислення виявляються дуже близькими. В “Історико-критичному вступі до філософії міфології”, що належить до пізнього періоду його творчості, Шеллінг наполягає на такому дослідженні, яке б пододало бачення у міфі лише чогось неадекватного нашим звичайним поняттям і зведення його до начебто не гідного філософського споглядання вимислу: “Адже треба зрозуміти, що від *дійсних* поетичних (міфо-) образів потребується не менша *усезагальність* та *необхідність*, ніж від філософських понять” (курсив — Ф. Ш.) [3, 199]. Справа в тому, зауважує Шеллінг, що всякий “вигад потребує незалежної від нього підстави, не можна просто вигадувати з голови”. Ця методологічна настанова досить виразно резонує з позицією Потебні, проголошеною в “Слові і міфі”: “Міфічний образ не є вигадкою, не є свідомодовільною комбінацією наявних в голові даних, а таким їх поєднанням, яке здавалося найбільш вірним дійсності” [2, 483].

Ця спільна для обох мислителів настанова зумовила те, що кожний з них виступив рішучим критиком такої форми розуміння і тлумачення міфів, як *алегоризм*. Згідно нього міф містить у собі таємний смисл, ретельно завуальований його творцями. Тобто міф — це свого роду езопова мова, котрою зашифровувалися, на думку одних дослідників, реальні події цивільної історії, а на думку інших — природні властивості та явища (так званий “історичний” та “фізичний” способи тлумачення). Сюди ж пристає також і моральний тип тлумачення. Одначе, тонко підмічає Шеллінг, признавши допустимість алегоричних інтерпретацій, важче буде розібратися, що міфологія не означає, а ніж те, що вона означає. А головна вада всіх варіантів алегоричного тлумачення, на думку Шеллінга, полягає у відношенні до міфу

як до свідомого винаходу. Так само як і Шеллінг, Потебня наполягає на розгляді міфу самого по собі, відкидаючи всілякі можливі пізніші трактування: “Пояснюючи міфи, ми зовсім не робимо переклад метафоричної та первісної мови на просту і сучасну. Якщо б ми робили це, то наше б тлумачення було б умисним спотворенням, анахронізмом” [2, 262].

О. Потебня підкреслював, що міф є кроком, необхідним для розвитку всього людства, а “міфологія є історією міфічного світоспоглядання”. І Потебня, і Шеллінг наносять — кожен у своїй дослідницькій царині — рішучий удар по теоріях “винаходу” та “вигаданості” міфів: міфологічні уявлення мають розумітися народами як істина, як цілковита правда. Міф неможна “ввести” на зразок навчальних програм або законодавчих актів. “Народ отримує міфологію не в історії, навпаки, міфологія визначає його історію... вона є його долею, його вироком, що випадає народові з самого початку... і міфології нічого іншого не залишається, окрім як виникати разом з народами — як свідомість народу-індивіду” [3, 213]. Ця шеллінгівська настанова дає можливість нам повною мірою оцінити непроминальну значущість тих праць, що їх Олександр Потебня присвятив саме дослідженню “доленосного” міфоспадку нашого народу: “Про деякі символи в слов’янській народній поезії” (1860); “Про міфічне значення деяких обрядів і повір’їв” (1865); “Про долю і споріднені з нею істоти”, “Про купальські вогні і споріднені з ними уявлення” (1867) та ін.

Література

1. *Кассирер Э.* Опыт о человеке: Введение в философию человеческой культуры / Э. Кассирер; [пер. с англ.] // Кассирер Э. Избранное. Опыт о человеке. — М.: Гардарики, 1998. — С. 440–710.
2. *Потебня А. А.* Слово и миф / А. А. Потебня. — М.: Правда, 1989. — 624 с.
3. *Шеллинг Ф. В. Й.* Введение в философию мифологии / Ф. В. Й. Шеллинг; [пер. с нем.] // Шеллинг Ф. В. Й. Сочинения: В 2 т. — М.: Мысль, 1989. — Т. 2. — С. 159–374.